

Taal de hele dag! Taal stimuleren tijdens dagelijkse routines

Door Jozefien Loman, Caroline Moons en Pandora Versteden

Dagelijkse rituelen en routines zijn belangrijke momenten voor taalverwerving in de peuter- en kleuterklas. Waarom dat zo is en hoe je die momenten tot rijke taalverwervingskansen maakt, kom je te weten in dit artikel. We maken daarbij gebruik van voorbeelden uit verschillende materialen.

Routines zijn terugkerende situaties die gekoppeld zijn aan een welbepaalde tijd en plaats. Op school bijvoorbeeld begint elke dag met een onthaalmoment, volgen er later op de dag speel-, eet-, opruim- en verzorgingsmomenten en in de peuterklas is er soms ook een rust- of slaapmoment. De routines bestaan uit vaste patronen, maar de inhoud ervan kan steeds veranderen.

Volgende materialen bieden heel wat interessante ideeën voor het verrijken van routines:

- *Taalprikkel, Rituelen talig bekeken*: *Taalprikkel* is een reeks ideeënboeken met suggesties om talige werkvormen en accenten in de dagelijkse praktijk van de **kleuterklas** in te passen. De map *Rituelen talig bekeken* biedt een overzicht van de randvoorwaarden die aanwezig moeten zijn om optimaal taal te verwerven in de klas en behandelt zes klasrituelen, bijvoorbeeld de jassen aandoen of een verjaardag vieren, waarbij aan taalstimulering gedaan kan worden. Er worden telkens handige tips gegeven op het vlak van klasklimaat, coaching en interactie, en talige taken.

- *Tatertaal*: dit is een pakket met activiteiten dat ontwikkeld is om te werken aan taalstimulering bij **baby's en peuters**. Zowel het babygedeelte als het peutergedeelte bevat activiteiten die opgebouwd zijn rond prentenboeken. De activiteiten in het deel voor baby's zijn gericht op het zintuiglijke. De activiteiten in het gedeelte voor peuters zijn opgebouwd rond zes thema's en hebben naargelang het prentenboek een verschillende moeilijkheidsgraad. *Tatertaal* wil begeleiders bewust maken van taalkansen die zich op een spontane en speelse manier voordoen doorheen de dag.

- *MiniMaal MaxiTaal*: dit boek richt zich specifiek op de klas van de **jongste kleuters**.

Met duidelijke praktijkvoorbeelden wordt beschreven hoe routines krachtige taalleermomenten kunnen worden voor alle kinderen. De verschillende luiken van het eerste deel behandelen routines in de klas, het belang van routines voor enerzijds de algemene ontwikkeling en anderzijds het taalleren van peuters, en de kansen die routines bieden om te communiceren en samen te werken met ouders. Het tweede deel bestaat uit de praktische uitwerking van negen routines, zoals de neus snuiten en opruimen, in de peuterklas.

Waarom zijn routines belangrijk voor taalstimulering?

Routines zijn heel belangrijk voor jonge kinderen omdat ze veiligheid en structuur bieden. Kinderen hebben dit nodig om tot leren te komen. In routines zitten heel wat leeransen op verschillende domeinen: een kind oefent zijn motorische vaardigheden op het bewegingsliedje waarmee de dag start, ontwikkelt zijn rekenvaardigheden bij het tellen van de aanwezige kinderen, leert keuzes maken bij het spel in de hoeken, traint zijn probleemoplossende vaardigheden bij het openen van zijn koekje...

Routines bieden bovendien ook prachtige kansen om de taalontwikkeling te stimuleren. Volgens Van den Branden (2010) is taalstimulering immers geen kwestie van taallesses, maar een voortdurende aaneenschakeling van kleine interacties terwijl kinderen de wereld verkennen. Tijdens routines doen zich allerlei taalleermogelijkheden voor: woordenschatuitbreiding, bespreken van problemen en oplossingen, taal-denkrelaties, mogelijkheden tot interactie, aandacht voor ontluikende geletterdheid... (Stoep en van Elsäcker, 2005).

Verhelst (2002) komt in haar doctoraatsonderzoek naar de vroege verwerving van het Nederlands door niet-Nederlandstalige 2,5-jarigen tot de conclusie dat jonge kinderen taal leren als ze gemotiveerd zijn om te leren, als ze de nieuwe taal vaak horen in betekenisvolle contexten en als ze kansen krijgen tot interactie. Routines houden die drie voorwaarden in en zijn daarom ideale momenten om aan taalverwerving te doen. In haar onderzoek zag Verhelst dat woorden als *kus*, *boekentas*, *kind*, *trein* maar ook *kauwgum*, *knippen* en *plasticine* tot de snelst verworven woorden behoren. Dat lijken misschien moeilijke woorden, maar het zijn woorden die kinderen echt willen leren omdat ze vaak voorkomen in concrete situaties die voor hen van betekenis zijn, zoals routines. Als de

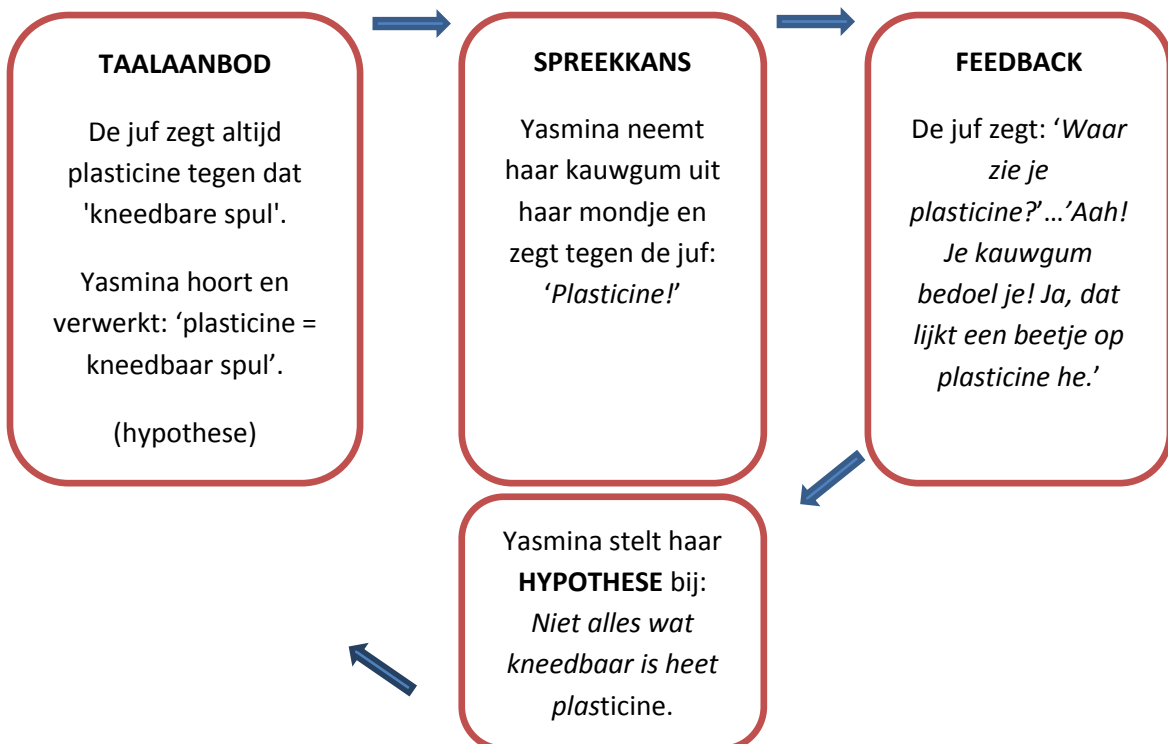

kinderen tijdens deze routines de taal niet alleen kunnen voelen en ervaren, maar er ook mee kunnen experimenteren in gesprekjes met elkaar en met de begeleider, dan is de kans tot nieuwe taalverwerving groot. Het is dus aan de leerkracht om tijdens routines zoveel mogelijk kansen te grijpen.

Hoe kun je de taalverwerving optimaal stimuleren tijdens routines?

De leerkracht of begeleider van de peuter- of kleuterklas benoemt voorwerpen en handelingen, geeft instructies, stelt vragen, zingt en speelt met taal. Dit taalaanbod vormt de basis voor de taalverwerving van de kinderen. Dagelijkse routines bieden de gelegenheid om taal niet alleen herhaaldelijk, maar vooral ook op een concrete wijze aan te bieden. Als de juf het over smaken en geuren heeft en de kleuters mogen hun tienuurtje erbij nemen, dan kunnen ze concreet aan de slag gaan en zal het nieuwe taalaanbod beter blijven hangen. Routines zijn, zelfs voor de jongste kleuters, al snel voorspelbaar. Dat is goed, want zo krijgt het kind de kans om de taal die gepaard gaat met de routines steeds opnieuw te horen, te verwerken en er ook iets mee te doen. Ze zullen de taal proberen te imiteren, er op reageren, zelf gebruiken... Als volwassene is het belangrijk om positief te reageren en verder te bouwen op wat het kind aanbrengt. Het kind ontdekt op die manier spontaan of het de taal goed begrepen en gebruikt heeft.

Een concreet voorbeeld:

Taalaanbod

Tijdens routines heeft de begeleider veel kansen om met kinderen gesprekjes te voeren, vaak in kleine groepjes of in een een-op-een-relatie. De begeleider en de kinderen richten bij dergelijke momenten hun aandacht gezamenlijk op een onderwerp. Dit vergroot de kans dat kinderen het taalaanbod ook effectief oppikken.

Enkele aandachtspunten voor het taalaanbod van de begeleider zijn:

- het taalaanbod moet **rijk** zijn: spontaan en natuurlijk, geen kinderlijke taal, verkleinwoorden beperken, in volzinnen spreken, handelingen verwoorden en je gesprekspartner uitdagen door ook nieuwe woorden te gebruiken.

Bijvoorbeeld: *Zijn je veters los, Myriam? Ik zal ze strikken; met een dubbele knoop, zodat ze niet opnieuw losgaan. Zet je voet maar naar voor. Heel goed!*

- het rijke taalaanbod moet **begrijpelijk** zijn: verbind taal met handelen, met voorwerpen en afbeeldingen/pictogrammen of met woorden die het kind al kent. Benadruk kernwoorden door ze vooraan in de zin te plaatsen, door herhaling, door de intonatie aan te passen...

Bijvoorbeeld: *Goeiemorgen! Doe je jas maar uit en hang 'm maar aan de kapstok. (Ondertussen hangt de juf zelf haar jas aan de kapstok.) Aan de foto's zie je welke kapstok van jou is.*

Spreekkansen

Om een goede spreker te worden, is het belangrijk dat kinderen veel spreekkansen krijgen. Veel kinderen spreken echter weinig in de grote groep. Routines bieden heel wat kansen om ook stillere en taalzwakkere kinderen aan bod te laten komen.

Enkele tips om spreekkansen te bevorderen zijn:

- Speel in op wat kinderen boeit en waarmee ze bezig zijn.
- Doe prikkelende uitspraken of foute beweringen om reactie uit te lokken.
- Stel telkens slechts één vraag (in plaats van meerdere vragen na elkaar) en wacht lang genoeg op het antwoord van de kleuter.
- Werk met een klaspop, knuffel of handpop.
- Dwing kinderen nooit om te spreken, maar moedig hen wel aan.

Feedback

Het voorbeeld van Yasmina leert ons dat het heel belangrijk is om te reageren op de taaluitingen van de kinderen. Door de feedback van de begeleider zal het kind zijn talige hypothesen immers bijstellen. Enkele tips voor het geven van feedback zijn:

- Richt je in de eerste plaats op de inhoud van wat het kind vertelt.

- Koppel de onvolledige of foutieve uiting van het kind terug in de vorm van een rijkere en correcte verwoording, zonder daarbij expliciet op de taalfout te wijzen.

- Vraag door om meer informatie te krijgen over wat het kind denkt, voelt en doet.

- Daag kinderen uit om het gesprek verder te zetten.

Met bovenstaande tips kun je doorheen heel de dag inzetten op de drie basisprincipes van taalverwerving: een rijk taalaanbod, spreekkansen bieden en feedback geven (zie schema Yasmina). Doordat routines steeds terugkerende momenten zijn, vormen ze de uitgelezen kans om bewust aan taalstimulering te doen. Elke dag opnieuw kun je iets taligs in de verf zetten, er dieper op ingaan in groep maar ook één-op-één, en zorgen voor voldoende herhaling zodat iedereen mee is.

Hieronder vind je voorbeelden van routines, de bijbehorende handelingen en een uitgewerkte tip bij een handeling.

Verschillende routines	Handelingen die kansen scheppen tot taalverwerving	Een tip om de routine taalrijker te maken
1. Onthaal	Welkom heten en afscheid nemen Kalenders opbouwen Schooltassen leegmaken en vullen	Tip uit <i>Tatertaal</i> bij 'afscheid nemen': werk met het boekje <i>Ik wil geen kusjes</i> om het afscheidsmoment bespreekbaar te maken. <p>Tatertip</p> <ul style="list-style-type: none">- Je kan aan elk kind een papieren hartje meegeven waarop ze samen met hun gezin woorden kunnen schrijven, tekeningen kunnen maken, prenten/foto's kunnen plakken... die met liefde te maken hebben. Die hartjes kan je allemaal samen tegen de muur hangen.

<p>2. Verzorging</p>	<p>Naar het toilet Handen wassen Neus snuiten</p>	<p>Tips uit <i>Taalprikkel</i>s bij 'handen wassen': laat de oudste kleuters samenstellingen maken, door puzzelstukken met prenten bij elkaar te leggen. Bv. Tand + borstel, was + handje, hand + doek, toilet + papier, tand + pasta ... De jongere kleuters kunnen met pictogrammen een stappenplan voor het handen wassen maken.</p> <p>Klik hier voor het fragment uit <i>Taalprikkel</i>s</p>
<p>3. Voeding</p>	<p>Eten Drinken Vuilnis sorteren</p>	<p>Tip bij eten en drinken uit <i>MiniMaal MaxiTaal</i>: gebruik een handpop die deugniet mag zijn en maak daardoor gedrag bespreekbaar.</p> <div data-bbox="960 668 1991 1018" style="border: 2px solid black; padding: 10px;"><p>De smulpop</p><p>Laat een handpop mee eten met de kleuters. Poppen mogen vaak iets meer en mogen ook wel 'deugniet' zijn. De handpop kan de kleuters prikkelen door bijvoorbeeld dingen te morsen, vies te eten, te schrokken, niet te willen eten, ... Dit is herkenbaar voor de kleuters en maakt dit gedrag bespreekbaar. Bovendien vertellen (ook minder taalvaardige) kleuters gemakkelijker aan een pop wat ze als tussendoortje hebben meegebracht, wat ze graag eten, ...</p></div>

<p>4. Buiten</p>	<p>Zich verplaatsen Jassen aan- en uittrekken</p>	<p>Tip bij 'zich verplaatsen' uit <i>MiniMaal MaxiTaal</i>: gebruik een versje of liedje om duidelijk te maken aan de kleuters waar je naartoe gaat.</p> <div data-bbox="1066 304 1888 1011" style="border: 1px solid black; padding: 10px;"> <p>Extra stimulerende taalimpulsen De 2 W's: Waarheen en Waarom? Jonge kleuters zijn vaak ontredderd, wanneer ze plots van omgeving moeten veranderen. Verwacht niet onmiddellijk dat elke kleuter al weet wat er te gebeuren staat. Verwoord daarom telkens wat er gaat gebeuren, waar de kleuters naartoe gaan en waarom dit zo is. Hierover communiceren, zorgt ervoor dat de voorspelbaarheid voor de kleuter toeneemt en meteen ook het veiligheidsgevoel. <i>'Hebben jullie ook honger? We gaan nu ons middagmaal eten in de refter. Verzamel maar aan de deur van onze klas. Dan gaan we samen naar de refter.'</i> Maak een versje waarbij je kunt aanvullen, waar je naartoe gaat. Op die manier weten de kleuters wat er gaat gebeuren of kunnen ze raden, waar ze naartoe gaan.</p> <p style="text-align: center;">Liedje</p> <div style="display: flex; align-items: center;"> <p><i>Tuut, tuut, tuut! Daar gaat de fluit. Langzaam gaat de trein vooruit. Tuut, tuut, tuut! Wie gaat er mee? We gaan nu rijden naar ...'</i></p> </div> </div>
<p>5. Spelen</p>	<p>Hoekenbord gebruiken Klasafspraken verduidelijken Opruimen</p>	<p>Tip uit <i>Taalprikkel</i>s bij 'opruimen': laat de kinderen in een kringgesprek benoemen wat opgeruimd moet worden en waar alles thuishoort. Dan mag ieder kind zeggen wat het wil opruimen en waar het moet liggen. Aan de hand van pictogrammen onthouden ze wat ze gekozen hadden.</p> <p>Klik hier voor het fragment uit <i>Taalprikkel</i>s</p>

Bronnen

Bastoen, S., S. De Nijs, E. Geyskens, M. Lisabeth, I. Malfait, H. Peersmans & K. Van Antwerpen, *Taalprikkel. Rituelen talig bekeken*. Uitgeverij De Boeck, 2009.

Bie, L., *Het kliederboek van kleine Leon*. Clavis, 2005.

Bogaert, E., J. Boeckx, L. Bylois, I. Estercam, E. Gheeraert & V. Peeters, *MiniMaal MaxiTaal*. Garant Uitgevers, 2012.

Monfils, N. & C. K. Dubois, *Ik wil geen kusjes*. Clavis, 2010.

Moons, C. & J. Loman, *Tatertaal. Taalstimulering bij baby's en peuters*. Provincie Vlaams-Brabant, 2011.

Stoep, J. & W. van Elsäcker, *De Taallijn. Peuters interactief met taal*. Expertisecentrum Nederlands, 2005.

Van den Branden, K., *Handboek taalbeleid basisonderwijs*. Acco, 2010.

Verhelst, M., *De relatie tussen mondeling taalaanbod en woordenschatverwerving van het Nederlands als tweede taal door 2,5-jarige allochtone kleuters in Brussel*. KU Leuven, 2002.

Reageren op dit artikel? Mail naar Caroline.Moons@arts.kuleuven.be of Fien.Loman@arts.kuleuven.be

Zelfstandige verwerking in de spellenhoek**3 Een puzzel met twee helften**

De puzzels bestaan telkens uit twee helften die samen een woord vormen. Verdeel de stukjes onder de kinderen. De kinderen gaan op zoek naar hun partner om samen een woord te kunnen vormen

- Wat hoort samen?
- Welk woord heb je nu gemaakt?

Je kunt ook een woordkaart en een prent combineren of alleen met woordkaarten werken.

4 Stappenplan van een ritueel

Twee (of meerdere) kinderen bouwen samen een ritueel op. Ze leggen de kaartjes die de verschillende stappen van een bepaald ritueel uitbeelden in de juiste volgorde (van links naar rechts volgens de leesrichting).

De kinderen werken eerst ritueel per ritueel af. Later krijgen ze de stappenkaartjes van alle rituelen door elkaar. Zo leren ze meerdere stappenplannen door elkaar op te bouwen.

- Wat gebeurt er eerst? Wat doe je dan?
- Welke foto/prent/tekening/woordkaart is de eerste/de laatste? Waarom?
- Beschrijf/vertel wat je ziet op deze foto/prent/tekening/woordkaart.
- Vertel wat je bij dit ritueel doet (stappenplan verwoorden).

D Verloop

De opruiminspecteur

FASE I Situatie

De kinderen hebben gespeeld en de hoeken liggen er rommelig bij. Het opruimsignaal klinkt en alle kinderen gaan in de kring zitten. Deze keer ruimen de kinderen niet enkel het speelgoed op waarmee ze zelf hebben gespeeld maar ook dat van anderen.

- Wil jij de muziek opzetten?
- Wie zit er nog niet in de kring?
- Wie was er als eerste in de kring?
- Wie was er als laatste in de kring?

FASE II Instructie

Wanneer de kinderen in de kring zitten worden de afspraken nog eens overlopen. De kinderen kijken rond en benoemen het materiaal dat opgeruimd moet worden en de plaats waar het materiaal terecht moet komen. Met concreet materiaal laat de leraar de kinderen zelf verwoorden waar alles thuishoort. Ondertussen wordt een af-telrijmpje opgezegd.

Hip hap hop

We ruimen alles op

We ruimen alles netjes op

Hip hap hop

- Waarmee werd er gespeeld?
- Wat heb jij gebruikt?
- Waarmee heb jij gespeeld?
- Waar ligt de meeste rommel?
- Waar zijn vele handen nodig?
- Wat is er nodig om op te ruimen? (een vuilblik, een natte doek,...)
- Leg het op het onderste rek, het bovenste, het derde,...
- Zet het in de hoge kast, de lage kast, onderaan,....

FASE III Verwerking

De pictogrammen van het gebruikte materiaal worden uitgesteld. Zeg het aftelrijmpje op. Het rijmpje stopt bij een bepaald kind. Dat kind mag kiezen wat het wil opruimen. Het neemt het pictogram. Zodra iedereen weet wat hij moet doen, wordt het opruimsignaal gegeven. Iedereen kan dan aan de slag. Zo is de klus in een mum van tijd geklaard.

- Waar wil jij opruimen?
- Wat staat er op het pictogram?
- Wat wil je opruimen?
- Waarmee heb je gespeeld?
- Waar ga je het materiaal opbergen?

Het kind kiest een pictogram en verwoordt wat het wil opruimen en waar het moet liggen.

Deel 2

Opruimvriendjes zoeken

De pictogrammen van de gebruikte materialen worden op de draaischijf gelegd. Zijn er meer pictogrammen dan lege plaatsen op de draaischijf? Vul de leeggekomen plek dan telkens in met een nieuw pictogram. Tijdens het aftelrijmpje draait een kind aan de draaischijf. Het verwoordt wat van hem verwacht wordt. Het kind mag eventueel hulp vragen aan een of meerdere vriendjes.

- Wat moet je doen?
- Hoe ga je dat doen?
- Met wie ga je het doen?
- Hoe vraag je hulp?

DE RITUELEN

3

FASE IV Evaluatie

Duid een aantal kinderen aan als inspecteur. Zij inspecteren de klas na het opruimen. Ze verwoorden wat nog niet op de juiste plaats ligt.

- Dit stuk speelgoed hoort thuis in de kast.
- op de kast, onderaan, op het middelste rek,...
- In welke hoeken ben je al gaan kijken?

De inspecteurs lopen tijdens het opruimen rond en geven tips.

- Waar ben je al gaan inspecteren?
- Waar moet het materiaal liggen?
- Wat is er nog niet in orde in de ...hoek?
- Waar moeten de borden, potloden,... liggen?

RITUEEL 6

OPRUIJEN